

מצור על ירושלים - משני צידי המתרס

למורה:

יחידה זו לקראת עשרה בטבת עוסקת במצור דרך ארבעה מצורים שהיו בירושלים. המצור בעת העתיקה (וגם היום) הוא בדרך כלל פעולה התקפית שמטרתה הכנעה ושעבוד. יש פעמים שהמצור נכשל ובסופו של דבר, העיר מצליחה לשרוד את המצור מבלי להיכנע. כך קרה למשל במלחמת העולם השנייה בעיר לנינגרד.

יש פעמים שבהם המצור מסתיים בכניעה ללא תנאי של הנצורים.

יש פעמים שהמצור מסתיים במלחמה קשה: המתחיל במרד של הנצורים או בפריצה מכוונת של המצור על ידי הצרים על העיר, כפי שהיה בחורבן בית המקדש הראשון והשני.

בעמודים הבאים מובאים מקורות ותמונות המתארים את המצור על ירושלים בתקופות שונות. שלושה מתוכם מתייחסים לאירועים מהעבר הרחוק, בהם נתונה הייתה ירושלים בתוך חומות העיר, והאחרון מתייחס לירושלים בימי מלחמת השחרור, כשרובה של העיר היה מחוץ לחומות, אך המצור חסם את הדרכים המובילות אל ירושלים:

- המצור האשורי בתקופת המלך חזקיה, בית המקדש הראשון (701 לפני הספירה)
- המצור שקדם לחורבן בית המקדש הראשון (586 לפני הספירה)
- המצור שקדם לחורבן בית המקדש השני (70 לספירה)
- המצור על ירושלים במלחמת השחרור (1947-1948)

נחלק את הכיתה לקבוצות קטנות שכל אחת מהן מקבלת אסופת מקורות ממנה עולה תמונה של המצור. הקבוצות יעינו באותם מקורות פעמיים משתי נקודות מבט: פעם אחת בעיניהם של מי שמבקשים להטיל מצור ובפעם השניה - בעיניהם של הנצורים. ובנוסף - יחשבו בעצמם על עוד אתגרים שיש לשני הצדדים במצור.

לסיכום - פרזנטציה (כתובה, מצגת או הצגה) המביאה לידי ביטוי את האתגרים והפתרונות שעומדים בפני הנצורים.

מצור על ירושלים - משני צידי המתרס

עשרה בטבת הוא יום צום המצין את תחילת המצור של נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים בימי בית המקדש בראשון. המצור החל בעשרה (י') בטבת בשנת 588 לפני הספירה ונמשך שנתיים וחצי עד פריצת החומות ביז' בתמוז בשנת 586 לפני הספירה וחורבן בית המקדש לאחר שלושה שבועות - בתשעה (ט') באב.

ביחידה זו נעמיק בהבנת המצור דרך ארבעה מצורים שהיו בירושלים. המצור בעת העתיקה (וגם היום) הוא בדרך כלל פעולה התקפית שמטרתה הכנעה ושעבוד. יש פעמים שהמצור נכשל ובסופו של דבר, העיר מצליחה לשרוד את המצור מבלי להיכנע. כך קרה למשל בימי חזקיהו כאשר האשורים הטילו מצור על ירושלים וגם במלחמת העולם השנייה בעיר לנינגרד.

יש פעמים שבהם המצור מסתיים בכניעה ללא תנאי של הנצורים.

יש פעמים שהמצור מסתיים במלחמה קשה: המתחילה במרד של הנצורים או בפריצה מכוונת של המצור על ידי הצרים על העיר, כפי שהיה בבית המקדש הראשון והשני.

בעמודים הבאים מובאים מקורות ותמונות המתארים את המצור על ירושלים בתקופות שונות. שלושה מתוכם מתייחסים לאירועים מהעבר הרחוק, בהם נתונה הייתה ירושלים בתוך חומות העיר, והאחרון מתייחס לירושלים בימי מלחמת השחרור, כשרובה של העיר היה מחוץ לחומות, אך המצור חסם את הדרכים המובילות אל ירושלים:

- המצור האשורי בתקופת המלך חזקיהו, בית המקדש הראשון (701 לפני הספירה)
- המצור שקדם לחורבן בית המקדש הראשון (586 לפני הספירה)
- המצור שקדם לחורבן בית המקדש השני (70 לספירה)
- המצור על ירושלים במלחמת השחרור (1947-1948)

שלב א':

כל אחת מהקבוצות מעיינת ודנה במקורות ובמה שעולה מהם על פי דף ההנחיות **בעיניים של מי שמטיל מצור על העיר:**

הצרים-

לפי המקורות- ערכו רשימה -מהן הבעיות העיקריות בהן נתקלו אלו שעשו מצור על ירושלים בתקופות השונות?

באיזה אופן התמודדו הצרים השונים בתקופות השונות עם הבעיות הללו ?

עם אילו אתגרים נוספים לדעתכם צרכים הצרים להתמודד בזמן הטלת מצור ובזמן שהמצור נמשך? בעזרת אילו תכסיסים, כלים וכללים תוכלו להתגבר עליהם או לפחות להיערך אליהם טוב יותר? (ניתן להתייחס לצרכים צבאיים, לוגיסטיים, חברתיים, נפשיים ועוד)

חשבו על הקשיים של הנצורים- כיצד ניתן לנצל את חולשתם כדי להכניע אותם?

שלב ב':

כל אחת מהקבוצות מעיינת ודנה שוב באותם המקורות ובמה שעולה מהם על פי דף ההנחיות והפעם **בעיניים של מי שנצור בתוך העיר**.

הנצורים-

לפי המקורות-ערכו רשימה- מהן הבעיות העיקריות של מי שנצור בירושלים?

כיצד בכל מצור ניסו לפתור את הבעיות הללו?

באלו עוד קשיים לדעתכם יתקלו הציבור והמשפחות הנצורות? מהם האתגרים וכיצד ניתן לפתור אותם או לפחות להיערך אליהם טוב יותר? (ניתן להתייחס לצרכים קהילתיים, דתיים, חינוך, פסיכולוגיים, יחסים בין אנשים ועוד).

חשבו על הקשיים של מי שצר על העיר- כיצד ניתן לנצל את חולשות הצד השני על מנת להחליש אותם יותר ולהתחזק בעצמכם?

שלב ג':

לסיכום- התאחדו עם עוד קבוצה ובחרו אחת משתי האפשרויות

1. כתבו יחד מכתב המלצות מפורט לנצורים בירושלים ובו התייחסות לאתגרים ולפתרונות. אפשר וכדאי להוסיף תמונות, מפות ושירטוטים.
2. המחזו פגישה בין תושבים שונים בירושלים העומדים בפני מצור על העיר בה הם דנים בבעיות העומדות בפניהם, חושבים ומתווכחים על הדרך הטובה ביותר להתמודד עם המצור. האם עדיף להכנע? מהם הסיכויים להחזיק מעמד מול האויב הצר על העיר ומה נחוץ לעשות כדי להחזיק מעמד? האם אפשר להכניע את הצרים?

המצור הכושל של אשור על ירושלים בתקופת חזקיה המלך

ב וַיֵּרָא, יַחֲזִקְיָהוּ (מֶלֶךְ יְהוּדָה) כִּי-בָא, סִנְחַרִּיב (מֶלֶךְ אַשּׁוּר); וּפְנִיּוֹ, לְמַלְחָמָה עַל-יְרוּשָׁלַם. ג וַיִּזְעַץ, עִם-שָׂרָיו וְגַבְרָיו, לְסַתּוֹם אֶת-מִימֵי הָעֵינֹת, אֲשֶׁר מֵחוּץ לָעִיר; וַיַּעֲזְרוּהוּ. ד וַיִּקְבְּצוּ עִם-רַב--וַיִּסְתַּמוּ אֶת-כָּל-הַמַּעֲיָנוֹת, וְאֶת-הַנַּחַל הַשּׁוֹטֵף בְּתוֹךְ-הָאָרֶץ לֵאמֹר: לְמָה יָבֹאוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר, וּמָצְאוּ מַיִם רַבִּים. ה וַיִּתְחַזַּק וַיִּבֶן אֶת-כָּל-הַחוֹמָה הַפְּרוּצָה וַיַּעַל עַל-הַמְּגִדְלוֹת, וְלַחוּצָה הַחוֹמָה אַחֲרָת, וַיִּחַזַּק אֶת-הַמְּלוֹא (סוּלַלֵת עֵפֶר לְבִיצוֹר הַחוֹמָה), עִיר דָּוִד; וַיַּעַשׂ שְׁלַח לְרַב, וּמַגְנִים. ו וַיִּתֵּן שָׂרֵי מַלְחָמוֹת, עַל-הָעָם; וַיִּקְבְּצֵם אֵלָיו, אֶל-רְחוֹב שַׁעַר הָעִיר, וַיְדַבֵּר עַל-לִבָּבָם, לֵאמֹר. ז חֲזַקוּ וְאַמְצוּ--אֶל-תִּירָאוֹ וְאֶל-תַּחַתּוֹ מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר, וּמִלִּפְנֵי כָל-הַהֶמוֹן אֲשֶׁר-רָעַמוּ: כִּי-עָמְנוּ רַב, מֵעַמּוֹ. ח עַמּוֹ, זָרוּעַ בָּשָׂר, וְעָמְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעֲזָרְנוּ, וְלִהְלָחֵם מִלְחַמְתָּנוּ; וַיִּסְמְכוּ הָעָם, עַל-דְּבָרֵי יַחֲזִקְיָהוּ מֶלֶךְ-יְהוּדָה.

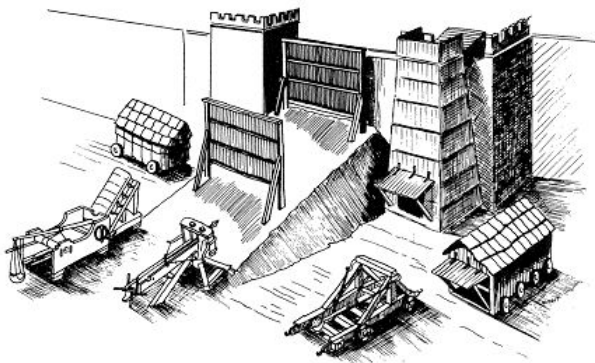
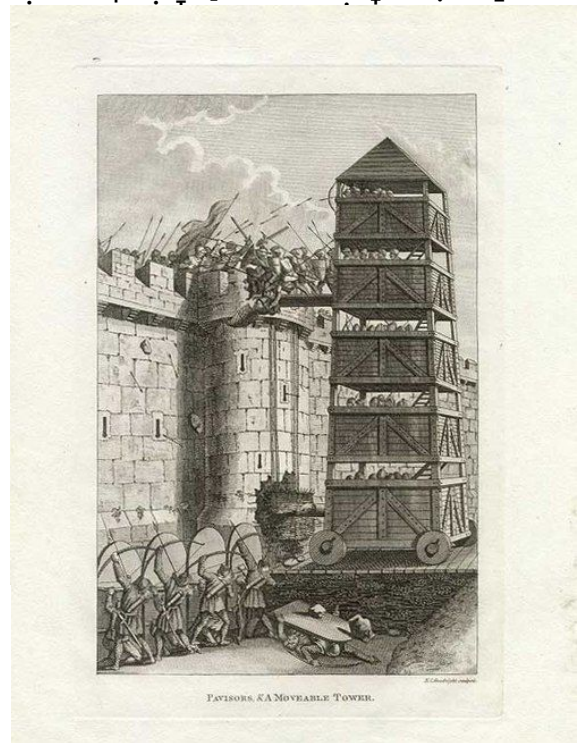
(דברי הימים ב' פרק לב)

המצור על ירושלים: לקראת חורבן הבית הראשון

א וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְמָלְכוֹ, בַּחֲדָשׁ הָעֲשִׂירִי בַעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ [עֲשָׂרָה בְּטַבַּת], בָּא נְבֻכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל הוּא וְכָל-חֵילוֹ עַל-יְרוּשָׁלַם, וַיִּחַן עָלֶיהָ; וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דֵּיק (חומת מצור), סָבִיב. ב וַתְּבֵא הָעִיר, בַּמָּצוֹר, עַד עֲשָׂתֵי עֲשָׂרָה שָׁנָה, לְמֶלֶךְ צָדִיקְיָהוּ.

ג בַּתְּשִׁעָה לַחֲדָשׁ [תמוז], וַיִּחַזַּק הָרַעֵב בְּעִיר; וְלֹא-הָיָה לָחֵם, לְעַם הָאָרֶץ. ד וַתִּבְקַע הָעִיר....

(מלכים ב' כד)

**בור מים מתקופת בית ראשון - בורות המים היו חלק
ממערך אספקת המים בירושלים בכל הדורות. במהלך
החורף נאגרו בהם מי גשמים בהם השתמשו בחודשי
הקיץ היבשים**

המצור על ירושלים בתקופת בית שני

"וטיטוס ערך סיור יחד עם פרשים מובחרים, חוץ לחומות וביקש לידע היכן יערוך התקפתו. טיטוס נבוכך למראה כל המקומות:

כי מצד הבקעות אי אפשר היה לגשת, ומהצד השני נראתה החומה הראשונה איתנה מדי בשביל המכונות, לפיכך גמר אומר לערוך את ההתקפה מול קברו של יוחנן כהן גדול. כי כאן היה קו ההגנה הראשון סמוך לקרקע, והחומה השנייה לא היתה קשורה עמה. הבונים לא נתנו דעתם לחיזוק החומה במקום זה, כי העיר החדשה לא היתה מאוכלסת ביותר, והיתה גישה נוחה לחומה השלישית. הוא נתכוון לתפוס דרכה את העיר העליונה..ולתפוס את המקדש".

(מתוך מלחמות היהודים, יוסף בן מתתיהו)

בתמונה: בליסטרה לזריקת אבנים, לפידים או חיצים מעבר לחומה

טיטוס פיצל את צבאו לשלושה כוחות, שנועדו לנוע לכיוון במקביל משלושה כיוונים, ולהגיע לירושלים בו זמנית, כדי לשדר עצמה צבאית ולהקשות על כוחות המורדים לתקוף את צבאו בדרכו לעיר. שלושת הכוחות הרומים שעלו לכבוש את ירושלים נועדו לחבור סמוך להר הזיתים בערב פסח – י"ד בניסן. מועד זה נקבע במטרה לתפוס את העיר במצב של עומס, בגלל עולי-הרגל הרבים, שיבואו לעשות את חג הפסח בירושלים, בהנחה שריבוי האוכלוסין יקשה על המגינים לעמוד במצור רומי ממושך, עקב מחסור במזון ובמים.

(המצור על ירושלים בתקופת בית שני, 70 לספירה, מעובד מתוך ויקיפדיה)

בתמונה: איל ניגוח

להבקעת חומה או שער

המצור על ירושלים במלחמת העצמאות

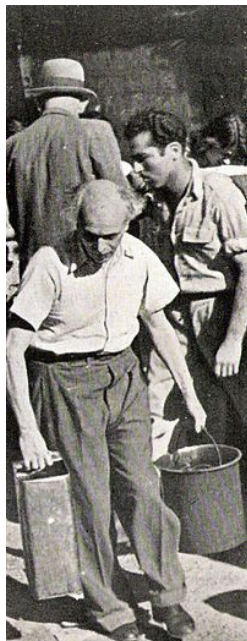
ערב מלחמת העצמאות, האוכלוסיה היהודית בירושלים מאופיינת בהרבה משפחות עניות והרבה קשישים. מבחינה כלכלית הייתה ירושלים היהודית תלויה לגמרי בחיבור אל השפלה ומישור החוף, משם הובאו מזון, ציוד רפואי, מים ודלק לעיר.

נקודת התורפה העיקרית של ירושלים היהודית והיישובים הסמוכים לה היו צירי התנועה אליהם שהיו חיוניים לצורך העברת אספקה מהשפלה וממישור החוף. הכוחות הערבים הבלתי סדירים ניסו להשתלט על צירי התנועה, לשם מניעת אספקה לעיר וליישובים הסמוכים לה, מדצמבר 1947 ועד דצמבר הותקפו כלי רכב יהודיים בדרך העולה מירושלים לתל אביב 1948 - העיר היתה נצורה ותושביה סבלו ממחסור רב.

כדי לעבור את הדרך בשלום ולהצליח להעביר אספקה לירושלים הנצורה, החל נוהל של נסיעה בשיירות מאובטחות על ידי כוחות ההגנה, כאשר במקרים שונים הייתה גם אבטחה מצד כוחות בריטיים. עם הזמן עברה התנועה בחלקה המערבי של הדרך (בין תל אביב ללטרון) לנתיבים עוקפים אך לא היה תחליף לחלק המזרחי, בין שער הגיא לירושלים. הדרך לירושלים נחסמה ונפרצה לסירוגין, והשיירות שעלו אליה ספגו התקפות ונפגעים רבים.

(מעובד מתוך ויקיפדיה, המערכה על ירושלים במלחמת העצמאות)

בתמונות: מלחמת העצמאות 1948-מחסום אבנים בשער הגיא החוסם את הכביש לירושלים וחלוקת מים בעיר הנצורה

מיומנו האישי של מנחם קדרי הצעיר, תושב ירושלים 1947-8

"השבת הזאת הייתה מלאת מאורעות, יום היסטורי בתולדות היהודים: הוכרזה מדינת ישראל ומיד הכירו בה אמריקה ועוד 38 ארצות. אולם, שתי פנים למטבע: צבאות ארצות ערב התחילו בפלישה מכל הכיוונים וכבר יש תוצאות מרות לפלישתם: כמה נקודות יישוב נכבשו על ידם... בגוש עציון נסתיים הקרב כליל. כל הגוש נכבש ולוחמיו נלקחו בשבי. הוי, עמל בן עשר שנים עלה כאן בתוהו! שלוש נקודות של הקיבוץ הדתי, שאליהן היו נשואות עיני הנוער בגולה, נמחו מעל פני המפה... אוי, מה היה לנו! (אני צמא מאוד ואין בבית טיפת מים, עלי לרדת לרחוב, אולי אוכל לשותות משהו, על כן נאלץ אני להפסיק את הכתיבה). [16 במאי]

"מנת הלחם הורדה למאה וחמישים גרם ובעוד כמה ימים תופחת למאה גרם לאיש;

מיילא, זה ממש רעב, אבל אפשר עוד לסבול!" [6 ביוני].

"היום נודע לאוכלוסייה שחזית ירושלים הוכתה במהלומה כבדה חדשה: העיר העתיקה נפלה... המגינים נכנעו לאחר חצי שנה של התנגדות והתגוננות גבורה, כשעמדו מעטים נגד רבים, בלי נשק וציוד מול האויב המצויד יפה. מעניין אמנם, כי מפלת העיר העתיקה לא עשתה רושם מעציב כל-כך על העיר כמו המכות הקשות הקודמות (גוש עציון, שייך ג'ראח וכו'), כאילו היה אפשר להרגיש מין הקלה ונשימה לרווחה: סוף סוף נגמר הדבר, הנשים והטף ניצלו, רוב המגינים נשארו גם כן בחיים, אפילו אם יהיו קצת בשבי; ברוך השם, גם בשביל זה – בערך כך דעת האדם הירושלמי הפשוט"

